

فریدون شریفیان^۱

چارچوب و محتوای کتاب

کتابی که در دنیای تعلیم و تربیت با نام «برنامه درسی»^۲ شناخته شده است در سال ۱۹۱۸ توسط جان فرانکلین بابیت^۳ استاد مدیریت آموزشی^۴ دانشگاه شیکاگو^۵ به نگارش درآمد. اگرچه درباره تاریخ شکل‌گیری حوزه برنامه درسی اختلاف نظرهایی وجود دارد، افراد بسیاری کتاب بابیت را نخستین اثر تخصصی در این زمینه و مبدا پیدایش قلمرو برنامه درسی دانسته‌اند (نال^۶، ۲۰۱۱ و ۱۹۹۹؛ اسکایرو^۷، ۲۰۰۸؛ ساسیدا^۸، ۲۰۰۶؛ پینار^۹ و همکاران، ۲۰۰۴). بابیت نیز در مقدمه کتاب، آن را نخستین اثر در حوزه‌ای دانسته که طی سال‌های گذشته کمتر مورد توجه بوده است (بابیت، ۱۹۱۸، مقدمه). کتاب دارای ۲۹۵ صفحه است که شامل مقدمه، شش بخش، بیست و یک فصل و راهنمای موضوعی سه صفحه‌ای است (بابیت، ۱۹۱۸؛ کراس^{۱۰}، ۱۹۲۰).

عنوان بخش‌های اول تا ششم کتاب به ترتیب، اهداف و فرایندها (۶ فصل)، آموزش در راستای کارایی و کفایت شغلی (۴ فصل)، آموزش شهروندی (۳ فصل)، آموزش معطوف به پرورش قابلیت‌های جسمانی یا بدنی (۳ فصل)، آموزش بهره‌گیری از فرصت‌های اوقات فراغت (۲ فصل) و آموزش ارتباط متقابل اجتماعی است (۳ فصل). محورهای اصلی بخش اول، تجربه تربیتی از منظر بازی و کار، جایگاه ایده‌ها در تجربه کاری و روش علمی برنامه‌ریزی درسی است. در بخش دوم، بر مواردی نظیر اهداف آموزش شغلی، آموزش فنی تخصصی و جنبه‌های اجتماعی آموزش شغلی تمرکز شده است. از محورهای قابل ذکر بخش سوم، ماهیت شهروند مطلوب و تربیت اخلاقی و مذهبی است. در بخش چهارم با تأکید بر موضوع تربیت‌بدنی به مواردی از جمله رسالت اصلی تربیت‌بدنی و عوامل اجتماعی مربوط به قابلیت‌های جسمانی پرداخته شده است. بخش پنجم، به موضوعاتی مانند نقش بازی در زندگی بزرگسالی و خواندن به‌عنوان یک فرصت اوقات فراغت اختصاص دارد و در بخش ششم و پایانی، بحث زبان مادری^{۱۱} و آموزش زبان‌های خارجی مطرح شده است.

بابیت در شرح هدف کتاب می‌گوید در این کتاب نشان داده خواهد شد که چرا تعلیم و تربیت در شرایط کنونی باید به انجام وظایفی گردن نهد که تاکنون ضروری تلقی نشده‌اند و اثبات می‌شود که چرا باید از روش‌های جدید، مواد و مطالب آموزشی روزآمد و تجارب نوین استفاده کرد. آنچه بابیت در ادامه مطرح می‌کند گویای دغدغه او برای بهبود عمل و کمک به افرادی است که در عرصه عملی تعلیم و تربیت مشارکت دارند. از نگاه او در این کتاب برای ارائه دیدگاهی تلاش شده است که کارگزاران آموزشی فعال در موقعیت‌های واقعی به آن نیاز مبرم دارند. شاید به همین دلیل، بابیت مخاطب اصلی کتاب خود را مؤسسات تربیت معلم و ماهیت آن را یک کتاب مقدماتی در زمینه برنامه درسی دانسته است (بابیت، ۱۹۱۸، مقدمه). با وجود این، در تعریف طیف مخاطبانی که می‌توانند از این کتاب استفاده کنند دید وسیعی داشته و امیدوار بوده است برای تمام مخاطبان عام که علاقمند به گرایش‌های آموزشی جدید هستند نیز مفید باشد.

f.sharifian2005@yahoo.com

۱- استادیار برنامه درسی دانشگاه اصفهان

2. *The Curriculum*
3. *Bobbitt*
4. *Educational administration*
5. *University of Chicago*
6. *Null*
7. *Schiro*
8. *Sauceda*
9. *Pinar*
10. *Krause*
11. *Mother-tongue*

دیدگاه حاکم بر کتاب برنامه درسی بابیت

بابیت در کتاب برنامه درسی، دیدگاهی را برای برنامه‌ریزی درسی مطرح کرد که آن را وامدار اصول مدیریت علمی^۱ فردریک تیلور^۲ است. الگوی تیلور ابتدا فقط در عرصه صنعت مورد توجه بود اما دیدگاه‌های او در پزشکی، کشاورزی و فعالیت‌های اجرایی نیز به کار گرفته شد. کتاب برنامه درسی بابیت نخستین کتابی بود که در آن از روش‌های مورد نظر تیلور پیروی شد (نال، ۲۰۱۰، ص ۱۸۸). نکته اساسی از نظر تیلور ایده وظیفه بود؛ ایده‌ای که بر مبنای آن هر فرد باید با استفاده از رویه‌های از پیش تعیین شده، فقط یک وظیفه یا فعالیت مشخص را در یک قلمرو محدود انجام دهد. رویه‌های برنامه‌ریزی درسی که بابیت از آن‌ها با عنوان تحلیل شغل یاد کرد از دیدگاه‌ها و فعالیت تیلور اقتباس شده است (فرانکلین^۳، ۲۰۰۲، ص ۱۹۳). بابیت، کتاب برنامه درسی خود را با بیان مناقشه‌های معاصر پیرامون فلسفه تربیتی آغاز کرده است. او درباره دو دیدگاه که معتقد است برای کنترل هدف آموزش مدرسه‌ای رقابت می‌کنند بحث کرده است. این دیدگاه‌ها عبارت‌اند از:

۱) **دیدگاه مبتنی بر فرهنگ:** به نظر بابیت افرادی که فرهنگ را آرمان تعلیم و تربیت می‌دانند، معتقدند که هدف تعلیم و تربیت باید پرورش شهروندانی باشد که از توانایی زیستن برخوردار باشند. این گروه بر یادگیری برای یادگیری و تقویت قوای ذهنی تاکید می‌کنند و برای سودمندی یا نتایج عملی حاصل از آموزش اهمیت قائل نیستند.

۲) **دیدگاه مبتنی بر سودمندی یا فایده عملی:** افرادی که سودمندی^۴ را هدف تعلیم و تربیت می‌دانند معتقدند که افراد باید توانایی تولید کردن داشته باشند. به نظر آنان، مدارس باید دانش‌آموزان را برای انجام فعالیت‌های روزمره آماده سازند؛ شهروندانی عمل‌گرا که می‌توانند با دیگران به صورت مؤثر همکاری کنند (نال، ۲۰۱۰، ص ۱۸۸). به نظر نال اگر چه بابیت اینگونه نتیجه می‌گیرد که هر دو دیدگاه ارزشمند است ولی با مطالعه کتاب مشخص می‌شود که او به وضوح از دیدگاهی حمایت کرده است که حامی سودمندی و فایده عملی است.

مفهوم برنامه‌ریزی درسی

بابیت در کتاب برنامه درسی، تجربه‌ای را روایت می‌کند که سبب شده است به جای اینکه فقط از دریچه علمی به برنامه درسی نگاه کند از منظر نیازهای اجتماعی به آن توجه نماید. بابیت عضو گروهی بود که برای طراحی برنامه درسی ابتدایی به فیلیپین اعزام شدند. اعضای این گروه، کتاب‌های مورد استفاده در ایالات متحده را برای درس‌های دوره ابتدایی فیلیپین تجویز کردند و توجه نکردند که این کتاب‌ها متناسب با ساختار آموزش ابتدایی آمریکا و انتظاری است که در این کشور از برنامه درسی ابتدایی وجود دارد. مسئولان تعلیم و تربیت کشور فیلیپین به گروه اعزامی کمک کردند تا واقعیت‌های اجتماعی این کشور را ببینند. حاصل این اقدام برای گروه و بابیت، نگرستن به برنامه درسی ابتدایی از منظر نیازهای اجتماعی جامعه فیلیپین بود. بابیت در شرح این تجربه، با نگاه خودانتقادی می‌گوید ما به این نکته واقف نبودیم که اهداف را باید بر اساس مطالعه نیازهای اجتماعی جامعه‌ای که برای آن برنامه‌ریزی می‌کنیم، تعیین نماییم (مکنیل^۵، ۲۰۰۹، ص ۳۵۵). او درباره برداشت خود از برنامه‌ریزی درسی می‌گوید:

نظریه اصلی برنامه درسی ساده و روشن است. زندگی انسان شامل انجام فعالیت‌های ویژه است. تعلیم و تربیتی افراد را برای زندگی آماده می‌کند که آنان را برای انجام این فعالیت‌های ویژه مهیا سازد. هرچند ممکن است این فعالیت‌های خاص برای هر طبقه اجتماعی متفاوت باشد ولی می‌توان آن‌ها را کشف و مشخص کرد. در این راستا باید به عرصه امور و فعالیت‌های جاری اجتماع وارد شد و به جزئیات و ویژگی‌های این فعالیت‌ها پی برد. حاصل این کاوش، تعیین توانایی‌ها،

1. Principles of scientific management
2. Taylor
3. Franklin
4. Utility
5. McNeil

نگرش‌ها، عادت‌ها، ادراکات و دانش‌هایی خواهد بود که افراد به آن‌ها نیاز دارند. مجموعه این موارد، اهداف برنامه درسی را تشکیل می‌دهد؛ اهدافی که متعدد، عینی و ویژه است. در نتیجه، برنامه درسی مجموعه تجاربی خواهد بود که فراگیران باید از رهگذر رسیدن به اهداف، تجربه کنند (به نقل از آیزنر، ۲۰۰۲، ص ۱۵؛ اسکایرو، ۲۰۰۸، ص ۵۷؛ آیزنر، ۱۹۶۷، ص ۳۳).

تأکید بابیت بر شروع فعالیت برنامه‌ریزی درسی بر اساس نیازهای جامعه او را به این مسیر رهنمون ساخت که برنامه‌ریزی درسی را مطالعه دقیق زندگی برای شناسایی مهارت‌های مورد نیاز، تقسیم کردن این مهارت‌ها به بخش‌های ویژه، سازماندهی این بخش‌ها در قالب تجارب یادگیری و ارائه این تجارب به فراگیران بداند (آیزنر، ۲۰۰۴، ص ۸۶).

دیدگاه منتقدان و کلام پایانی

صاحب‌نظرانی که کتاب برنامه درسی بابیت را نقد می‌کنند در واقع اندیشه سنت‌گرایانی را به چالش می‌کشند که بابیت یکی از برجسته‌ترین آن‌هاست. نال (۲۰۱۰، ص ۱۸۹) می‌گوید منتقدان بابیت اعتقاد دارند که تأکید زیاد او بر آموزش شغلی، دامنه اهداف تعلیم و تربیت را محدود کرده است. همچنین، به نظر آنان، بابیت بیش از حد بر فعالیت‌های زمان حال بزرگسالان تکیه کرده و مجال چندانی را برای تغییر اجتماعی فراهم نکرده است. نال می‌گوید بابیت در کتابی که در سال ۱۹۴۱ با نام «برنامه درسی برای آموزش مدرن» منتشر کرد این نقص‌ها را تصدیق کرد و حتی بسیاری از اظهارات خود را در کتاب برنامه درسی مورد تجدیدنظر قرار داد.

بابیت، آثار دیگری را در زمینه برنامه درسی منتشر کرده است. از میان آن‌ها می‌توان به کتاب‌های «چگونه یک برنامه درسی تدوین کنیم»، «مطالعات و بررسی‌های برنامه درسی» و «برنامه‌ریزی درسی در لس‌آنجلس» اشاره کرد. پس از کتاب برنامه درسی که مشهورترین اثر اوست، کتاب چگونه یک برنامه درسی تدوین کنیم را می‌توان از آثار شناخته‌شده او به حساب آورد. در کلام آخر می‌توان پیوندی ظریف را البته فقط در سطح لفظ بین منتقدان به‌ویژه نومفهوم‌گرایان و کتاب بابیت برقرار کرد. این حلقه پیوند، عنوان «برنامه درسی» است که بابیت برای کتاب خود انتخاب کرد؛ به این معنا که او سال‌ها پیش از شکل‌گیری نهضت نومفهوم‌گرایی، صرفاً در نام‌گذاری کتاب خود، ناخواسته با دیدگاه‌های نومفهوم‌گرایان هم‌نوایی کرده است.

در راستای این مقاله مراجعه شود به: جان فرانکلین بابیت.

منابع

- Bobbitt, J. F. (1918). *The curriculum*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Eisner, E. (1967). Franklin Bobbitt and the science of curriculum making. *The School Review*, 75 (1), 29-47.
- Eisner, W. E. (2002). *The educational imagination: On the design and evaluation of school programs*. New Jersey: Prentice Hall.
- Eisner, E, W. (2004). Educational objectives: Help or hindrance? In: D. J. Flanders & S. J. Thornton (Eds.). *The curriculum studies reader*. London: RoutledgeFalmer.
- Franklin, B. M. (2002). Bobbitt, Franklin. In: J. W. Guthrie (Ed.). *Encyclopedia of education*. USA: Macmillan Reference.
- Krause, C. A. (1920). The curriculum by Franklin Bobbitt. *The Modern Language Journal*, 5 (2), 113-116.

- McNeil, J. D. (2009). *Contemporary curriculum: In thought and action*. New York: Wiley.
- Null, W. (1999). Efficiency jettisoned: Unacknowledged changes in the curriculum thought of John Franklin Bobbitt, *Journal of Curriculum and Supervision*, 35 (1), 35-42.
- Null, W. (2010). The curriculum. In: C. Kridel (Ed.). *Encyclopedia of curriculum studies*. London: Sage.
- Null, W. (2011). *Curriculum: From theory to practice*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- Pinar, W. F., Reynolds, W. M., Slattery, P., & Taubman, P. M. (2004). *Understanding curriculum: An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses*, New York: Peter Lang.
- Sauceda, N. (2006). Bobbitt, John Franklin. In: F. W. English (Ed.). *Encyclopedia of educational leadership and administration*. London: Sage.
- Schiro, M. S. (2008). *Curriculum theory: Conflicting visions and enduring concerns*. London: Sage.

منابع تکمیلی

- Bobbitt, J. F. (1924). *How to make a curriculum*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Bobbitt, J. F. (1934). The trend of the activity curriculum. *The Elementary School Journal*, 35 (4), 257-266.
- Bobbitt, J. F. (2004). Scientific method in curriculum-making. In: D. J. Flanders & S. J. Thornton (Eds.). *The curriculum studies reader*. London: RoutledgeFalmer.
- Kliebard, H. M. (2004). The rise of scientific curriculum-making and its aftermath. In: D. J. Flanders & S. J. Thornton (Eds.). *The curriculum studies reader*. London: RoutledgeFalmer.